

CUMHURİYETİN İLK NÜFUS SAYIMINA GÖRE DENİZLİ’NİN NÜFUS YAPISI

Yard. Doç. Dr. Tahir KODAL*

ÖZET

Denizli nüfusu hakkındaki ayrıntılı bilgilere ilk olarak Cumhuriyet döneminde ulaşılmıştır. Cumhuriyet döneminde yapılan ilk nüfus sayımına göre, Denizli’nin nüfusu 245.048’dir. Bu nüfusun 202.603’ü köylerde, 42.445’i de şehir merkezlerinde yaşamıştır. Nüfusun bir kilometre kareye en fazla düştüğü yerler; Acıpayam, Tavas ve Denizli olmuştur. Bu nedenle, Denizli merkezi bu ilçelerden daha az nüfus yoğunluğuna sahiptir. Denizli’nin genel nüfus yoğunluğu ise %22’dir. Denizli nüfusunun 110.330’u erkek, 134.718’i kadındır. Bu nedenle Denizli’deki kadınların nüfusu erkeklerden daha fazladır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Denizli çok genç bir nüfusa sahip olmuştur. Bunun için, eğitim-öğretim alanında yeni yatırımlara ve alt yapı hizmetlerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu sayıma göre, Denizli’de dul ve boş kalan kişilerin sayısı 30.969’dur. Denizli’deki okuma-yazama oranı ise %5.5’tir ve Türkiye ortalamasının altındadır. Yurt dışında doğan ve Denizli’de yaşayan nüfusun çoğunluğunu, Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Rusya ve Romanya gibi, Osmanlı devleti ile çeşitli sorunlar yaşamış ülkelerde doğanlar ve Anadolu’ya sığınmak zorunda kalanlar oluşturmuştur. Mesleksiz, çalışamaz ve öğrenci durumunda olan, yani tüketici nüfusun oranı çok yüksektir ve %70’tir. Nüfusun en fazla çalıştığı yer ise tarım kolu olmuştur. En fazla konuşulan anadil büyük bir farkla Türkçe olmuştur. Denizli nüfusunda görülen en fazla sakatlık ise topallık olmuştur. Buna da büyük bir çoğunlukla I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’ndaki mücadeleler neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Denizli, Cumhuriyet, Nüfus

ABSTRACT

About the detailed population informations of Denizli had been reached firstly the period of Republic. According to the first census which was done in Republic period, the populatin of Denizli was 245.048. While 202.603 people had lived at villiages, 42.445 people had lived at cities. The most populated places were Acıpayam, Tavas and Denizli. But, the center of Denizli had the least overpopulation among the others. The general overpopulation of Denizli was 22 percent. The 110.330 of Denizli population was man, while the 110.330 of Denizli population was woman. Therefore, the population of womans was more than mans. Denizli had very young population in the first years of Republic. For this reasen, the new investments and substructures were been required in the field of education and instructions. According to this census, the numbers of the divorce were 30.969 in Denizli. The rate of literate in Denizli was 5.5 percent that was less than the average of Turkey. The most of the population was born abroad and lived in Denizli, like in Greece, Bulgaria, Serbia, Russia and Romania, whic had some problems with Ottoman State, was the biggest rate in Denizli population. The rate of unemployed, unworked and students population, which are known as consumer, was 70 percent of all Denizli’s population. Agriculture was the biggest sector in that population worked in Denizli. The most speaking language was Turkish on a large scale. The most physical disability of population in Denizli was lameness as a result of First World War and İndipendance War.

Key Words: Denizli, Republic, Population

GİRİŞ

Denizli ve çevresinin Türkler tarafından fethedilmesinden önce "*Laodikeia*",* önemli bir tarım bölgesi olduğu için, bu bölgede yaşayan nüfusun çoğunluğu tarımla meşgul olmuştur. Burada yaşayan ve Roma döneminde etkin olan nüfus hakkında çeşitli görüşler olmakla birlikte, bunların Hititlilerin

* Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

* Denizli’nin 6 km. kuzeyinde yer alan antik Laodikeia kenti, coğrafi bakımdan çok uygun bir noktada ve Lykos Irmağı’nın güneyinde kurulmuştur. Kentin adı antik kaynaklarda daha çok “Lykos’un kıyısındaki Laodikeia” şeklinde geçmektedir. Diğer antik kaynaklara göre ise, kent MÖ. 261-263 yılları arasında II. Antiokhos tarafından kurulmuş ve kente Antiokhos’un karısı Laodike’nin adı verilmiştir Laodikeia, MÖ. I. yüzyılda Anadolu’nun en önemli ve ünlü kentlerinden biridir. Kentteki büyük sanat eserleri bu döneme aittir. Romalılar da Laodikeia’ya özel bir önem vermişler Ünlü devlet adamı ve hatip Cicero, İ.Ö.50 yılında buraya gelmiş ve kentin bazı hukuki sorunları ile uğraşmıştır. Yine bu tarihlerde Romalılar, Laodikeia’yı Kibyra (horzum) conventusunun merkezi yapmışlardır. Roma İmparatoru Hadrianus, İ.S. 129 yılında şehri ziyaret etmiş ve buradan Roma’ya mektuplar yazmıştır. Daha geniş bilgi için bkz.: George E. Beam, **Eskiçağda Menderes’in Ötesi**, (Çev.: Pınar Kurtoğlu), İstanbul, 1992, s.265-275.

akrabaları oldukları ileri sürülmüştür. Bu bölgede bulunan nüfus, Bizanslılar devrinde, ovalardan kenarlara, vadi içlerine çekilmişlerdir. Bunun için buradaki ovalar da kısmen boş kalmıştır. Türklerin Denizli ve çevresinde görülmeye başladığı 11. yüzyıldan itibaren yani 1075'ten sonra, bu yerlerdeki nüfus Roma dönemine göre daha az ve dağınık durumda olmuş, belli bir sayının üzerine çıkamamıştır. Ancak, kısa bir süre sonra yani 1119 yılında Bizans'ın karşı saldırısı ile Çürüksu vadisinden atılmış olmasına rağmen, Türkler bu yıllarda Karaağaç ve Çardak yaylalarına gayr-ı resmi olarak hakim olmuşlardır.¹

XII. yüzyılın ikinci yarısı "*Laodikeia*" için bir mücadele dönemi olmuştur. Türkler ile Bizanslılar arasında 1176 yılında yapılan Miryakefalon Savaşı, Denizli ve çevresinin yerleşim siyaseti ile yakından ilgili olmuştur. Bu mücadele yıllarında, doğudan Türklerin gelişi üzerine Denizli ve çevresindeki halkın bir kısmı yerleşim yerlerini terk ederek batıya gitmişlerdir. Mücadele yıllarının uzun sürmesi ve istikrarsız bir ortamın oluşması sonrasında yerleşik halk, daha batıya ve güvenli yerlere gitmişlerdir. Bu mücadeleler ve akınlar sonrasında Türkler, bölgeye giderek, daha fazla sayıda yerleşmeye başlamışlardır. Denizli ve çevresindeki nüfus hareketlenmesi ve yerleşim faaliyetleri en fazla bu dönemde gerçekleşmiştir. Fakat, Türkler devamlı olarak bu bölgeye yerleşirken, buralardaki Hıristiyan halktan da kalanlar olmuştur.² Daha sonra "*zimme*"* statüsüne giren ve azınlık olarak yaşayan bu halk, Cumhuriyet dönemine kadar bu bölgelerde hayatlarını devam ettirmişlerdir.

Daha sonraki süreçte Denizli ve çevresindeki nüfus yoğunluğu giderek Türklerin lehine dönmüş, özellikle de İnançoğulları Beyliği döneminde, Türk nüfusu ve yerleşme çalışmaları üst noktaya çıkmıştır. Denizli ve çevresinde Türklerin ilk yerleştiği yerler Karaağaç, Çardak ve Çivril-Çal ovalarında gerçekleşmiştir. Önce dinî nitelikli alpler, gerideki halkın güvenliği için boğazlara yerleşmişlerdir. Buralardaki tekkeler, giderek aşağıya kaymış, özellikle de düşman saldırısının ilk karşılandığı yerler olmuşlardır.³

Osmanlı Devleti, Candaroğlu Süleyman Paşa'nın da yardımıyla, Yıldırım Beyazıt Denizli'yi ilk defa 1391 yılında topraklarına kattığı zaman, bölgede % 80'nin üzerinde bir orana sahip Türk ve müslüman bir nüfusa karşılaşmıştır. Denizli ve çevresinde isimleri en erken tespit edilen yerleşim yerleri, XV. yüzyıl sonlarına kadar gitmektedir. Yani, Osmanlı Devleti zamanına aittir. Bu yerleşim yerlerinin adının, eski Türk boyları v.b. gibi isimleri çağrıştırması, bölgede nüfus ve yerleşmenin Türkler tarafından sürdürülmüş olmasını göstermektedir.⁴

Osmanlı Devletinin en güçlü olduğu XVI. yüzyıla gelindiğinde Denizli ve çevresindeki yerleşik nüfusun % 90'ı Türk ve müslümandır. 1580 yılı kayıtlarına göre, Denizli'deki 22 mahalleden sadece 1 tanesi kefare (kâfirler) mahallesidir. 1228 kişi olan Denizli nüfusunun sadece % 3.5'i, yani 44 kişisi kâfir iken, % 96'ı da Müslüman-Türk nüfusa aittir.⁵ Bu nedenle yerleşim yerlerine Türk kimliği hakim olmuştur.

Bu şekildeki nüfus yapısı ve yerleşim düzeni XIX. yüzyıla kadar devam etmiş, fakat bu yıllarda Türk yöneticilerinin hoş görüsü ile azınlıkların nüfusunda artış olmuş ve nüfus hareketlenmesi gerçekleşmiştir.⁶

XX. yüzyılın başında Denizli Sancağı'ndaki nüfus ve yerleşim şeklinde, daha önceki döneme göre, bir hareketlenme görülmüştür. Nüfus yapısındaki hareketlenmeyle birlikte, artışlar meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında yaşadığı iktidarsızlıklar, 1877-1878, Trablusgarp ve Balkan Savaşları gibi bunalımlar, nüfus yapısında değişiklikler meydana getirmiş ve yeni göçler sonucunda, yeni yerleşim birimlerinin oluştuğunu söylemek mümkündür.

Bu dönemde, Denizli Sancağı'nın nüfusu 40.958 kişidir. Denizli Sancağı'nda, Tavas kazası 27.496 kişi ile birinci sırada yer almaktadır. İkinci sırayı 24.209 kişi ile Çal, üçüncü sırayı da 23.123

¹ Tuncer Baykara, "*Denizli Hakkında Tarihi ve Kültürel Temel Bilgiler*", **Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu Bildirileri**, Denizli, 1989, s. 12.

² Tuncer Baykara, a.g.m., s. 13.

* İslâm hukuku terimi olarak zimme; İslâm hakimiyetini tanımak şartı ile müslüman toplumun diğer semavî din mensuplarına konuk severlik ve konma sağladığı süresiz olarak yürürlükte kalan bir tür sözleşmeyi ifade eder. Daha geniş bilgi için bkz.; "*Zimme*" **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 13, İstanbul, 1993, s. 566-571.

³ Tuncer Baykara, a.g.m., s. 14.

⁴ Tuncer Baykara, a.g.m., s. 14.

⁵ Mehmet Ali Ünal, "*Tahrir Defterlerine Göre Denizli Şehri*", **Merkez Efendi Sempozyumu Bildirileri**, Denizli, 27-29- Haziran 1988, Manisa, 1989, s. 206.

⁶ Tuncer Baykara, a.g.m., s. 14.

kişi ile Garbi Karaağaç (Acıpayam) kazası almıştır.⁷ Bu nedenle, Denizli merkez kazası ve yukarıda adı geçen üç kaza, Cumhuriyet dönemine kadar nüfusun en yoğun ve yerleşim yerleri olarak bölgenin en cazip noktaları olduğu ifade edilebilir.

I. Dünya Savaşı öncesindeki bu yıllarda, Denizli Sancağı'ndaki nüfusun çoğunluğu Türk ve müslümandır. Bunu sırayla Rum, Ermeni, Musevi ve Ecnebler takip etmektedir. Denizli Sancağı'ndaki müslümanların sayısı 234.040 kişidir. Rum nüfusu 3.328, Ermeni nüfusu 616, Musevilerin nüfusu 37 ve Ecneblerin nüfusu ise sadece 4 kişidir. Azınlıkların içerisinde en kalabalık nüfusa sahip Rum nüfusunun müslüman nüfusa oranı, sadece % 1.7'dir.⁸ Böylece, bu verilerden Denizli ve çevresindeki nüfusun ve yerleşim yerlerindeki yapının (% 98.3) gibi yüksek bir oranda Türklerin lehine olduğunu söyleyebiliriz.

I. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında meydana gelen kolera salgını nedeniyle, Denizli nüfusunda hissedilir bir azalma baş göstermiştir. I. Dünya Savaşı sürerken Denizli'deki Türk ve müslüman nüfus 253.246 kişidir. Buna karşılık, Denizli Sancağı'nda 3200 Rum, 616 Ermeni ve 51 Yahudi azınlığı mevcuttur.⁹ Doğal olarak savaş yıllarında nüfus ve yerleşme üzerinde bir değişiklik meydana gelmişse de, bu değişikliğin çok büyük nitelikte olduğunu söylemek mümkün değildir.

Kurtuluş Savaşı sırasında (1919-1922) Denizli ve çevresinde nüfus ve yerleşme alanında bir hareketlilik söz konusudur. Çünkü, Türk- Yunan savaşı sırasında Köşk cephesinde Kuvâ-yı Milliye'nin yenilmesi üzerine, Aydın ve Köşk'teki nüfusun bir kısmı Denizli'ye gelmiş, Denizli'deki Rumların erkekleri de tedbir amaçlı olarak Egridir'e gönderilmiştir.¹⁰

Bu yıllarda Denizli'den dışarıya göç olgusuna karşın, güvenlik nedeniyle gelen de olduğu için, Cumhuriyet öncesinde Denizli'deki nüfus ve yerleşme hareketlerinde bir dengelenme gerçekleşmiştir. Bu nedenle, Cumhuriyetin ilanından önce Denizli nüfusunda fazla bir değişiklik olmamıştır. Kurtuluş Savaşı'nın sona erdiği ve mütarekenin başladığı günlerde, Denizli ve çevresinde 343.542 Türk yaşarken, buna karşılık Rumların sayısı sadece 3184, Ermeniler'in 557 ve Yahudilerin ise 51'dir.¹¹ Görüldüğü gibi, bu nüfus ile Millî Mücadele öncesindeki nüfus arasında fazla bir fark söz konusu değildir. Ayrıca, Batı Anadolu ve Rum nüfusu üzerinde asılsız iddialarda bulunan Yunanistan'ın bu iddialarının Denizli örneğinde geçersizliğini göstermektedir.

Mütareke yıllarından Cumhuriyet dönemine kadar Denizli'nin nüfus artışı çok yavaş devam etmiştir. Cumhuriyet dönemine kadar Denizli ve çevresinde yaşayan Türk-İslâm nüfusu genellikle köylere yerleşmiş, çiftçilik ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamıştır. Bunun yanında, merkez ve kazalarda yaşayan Türklerin bir kısmı küçük sanatlarla yani, tabaklık, değirmencilik, keçecilik, yorgancılık, saraçlık ve ayakkabıcılıkla uğraşmışlardır. Bu döneme kadar, yerleşik nüfus içerisinde bulunan ve az bir orana sahip olan azınlıklar ise, iktisadî, ticarî alandaki yani sarraflık, nalbantlık v.b. etkin işlerle uğraşmışlardır.¹² İktisadî gücün büyük bir bölümünü ellerinde tutmuşlar, üretim üzerinde söz sahibi olmuşlardır. Bu durum ise, Türklerin büyük şehirlerin dışında buralarda da ticaret gibi önemli bir alanı gayr-ı müslimlere bırakmış olduğunu göstermektedir.

DENİZLİ NÜFUSUNUN ÖZELLİKLERİ

Bir beldenin nüfusu ve istihdam durumu o bölgenin iktisadî gelişmesini değerlendirebilme yönünden büyük bir önem taşır. Bir başka deyişle, nüfus ve iş gücünün oluşum şekli ve artışı, kalkınan bir bölge için faydalanılabilecek bir araçtır.* Bu nedenle, Denizli'nin tarım, ekonomi ve sanayisinin belli bir düzeye gelebilmesinde nüfus ve onun özellikleri çok önemlidir. Ancak, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki mevcut nüfusun özellikleri hakkında sağlıklı bilgilere sahip değiliz. Ayrıca, Cumhuriyetin hemen başında yani 1923-1926 yılları arasında Denizli'nin nüfusu sadece miktar olarak bilinmesine rağmen, bu nüfus miktarı üzerinde de kuşku mevcuttur.

⁷ Tuncer Baykara, a.g.m., s. 178-179.

⁸ Tuncer Baykara, a.g.m., s. 179.

⁹ Nuri Köstüklü, **Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, Ankara, 1990, s. 204.

¹⁰ A. Akif Tütenk, **İstiklâl Savaşı'nda Denizli**, Denizli, 1949, s. 39-40.

¹¹ Nuri Köstüklü, a.g.e., s. 205.

¹² Tarhan Toker, **Denizli İli Kültür Hayatı**, Denizli, 1992, s. 6.

* Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz.; Yılmaz Büyükerşen ve diğ., **İktisada Giriş-1**, Eskişehir, 1999, s.27-29.

Kurtuluş Savaşı'nın Türk milleti tarafından zaferle sonuçlandırılması, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sonrasında sosyal alanda inkılâp hareketlerine girişilmiştir. Mustafa Kemal'in sağlık alanında yapmış olduğu düzenlemeler ve yatırımlarla bu alandaki hizmetlerde büyük yenilikler sağlanmıştır. Bu nedenle, Denizli'de gerçekleşen sağlık hizmetleri sonrasında, Kolera, Sıtma, Tifo, Dizanteri gibi çocuk ölümlerini artıran hastalıkların tedavisi gerçekleştirilmiştir.¹³ Ayrıca, eğitim ve öğretim işlerinin geliştirilmesi ve halkın bilgilendirilmesi de nüfus artışında etkili olan sebeplerden olmuştur. Bu çalışmalar ve gelişmelerden sonra, Kurtuluş Savaşı'nın sonunda yani 1922 yılında 243.542 olan Denizli nüfusu, Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılında 275.402 kişiye ulaşmıştır.¹⁴ Fakat, yukarıda da belirtildiği üzere, belgelerde geçen bu 275.402 kişilik nüfus konusunda şüpheler vardır ve kesinliği tartışmalıdır. Çünkü, Denizli nüfusu bu yıllarda çok yavaş artmaktadır. Bir yıl içerisinde yaklaşık 32.000 kişiden fazla artması pek mümkün görülmemektedir. Bir yılda bu kadar nüfus artışının olmasına, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda ölen Denizlililerin, nüfus sicillerinden silinmemesinin yol açmış olduğu söylenebilir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Cumhuriyet döneminde Denizli nüfusunun nitelikleri hakkındaki bilgilere 1927 Türkiye Genel Nüfus Sayımı sonuçlarından ulaşılmaktadır. Ancak, Denizli'nin nüfusu hakkında genel bilgiler veriyor olsa da, Cumhuriyet döneminde yapılan Denizli Vilayet Tahriri (Sayımı) üzerinde de durmak gerekmektedir. 1 Temmuz 1926'da yapılan bu sayımdan, 1 Aralık 1926 tarihine kadarki doğum, ölüm, nikah ve boşanma olaylarını öğrenebilmekteyiz.¹⁵ Bunların dışında kalan nüfus özellikleri hakkındaki bilgileri elde etmemiz mümkün değildir.

1 Temmuz 1926-1 Aralık 1926 tarihleri arasında Denizli merkezinde ve diğer kazalardaki nüfus miktarı, doğum, ölüm, nikah ve boşanma durumları şöyledir;

İlçe İsimleri	Genel Nüfus		Doğum		Ölüm		Nikah	Boşanma	Top.
	Er.	Ka.	Er.	Ka.	Er.	Ka.			
Denizli Mer.	17034	19042	130	119	117	61	304	58	36076
Tavas	23535	27772	51	67	88	62	324	53	51317
Acıpayam	22712	23381	181	216	133	63	625	94	47193
Çal	20853	24023	32	21	74	38	233	59	44876
Buldan	12911	13441	155	148	111	75	407	81	26302
Sarayköy	8523	9363	94	102	69	48	202	41	17886
Çivril	9326	10738	60	15	60	42	129	33	20060
Toplam	114904	128564	703	728	652	389	1113	419	243760

Tablo:1¹⁶

Bu tabloda da görüldüğü gibi, Denizli'deki toplam nüfus 243.760'tır. Yukarıda da belirtildiği gibi, Denizli nüfusunun 1923 yılında 275.402 olarak gösterilmesinin bir yanlışlıktan kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Bu çelişkili bilgi ve sonuçların sebebinin ölenlerin sicillerden silinmemesinin yol açtığı ifade edilebilir. Yukarıdaki bilgilerin ışığında, Denizli'nin genelindeki kadın nüfusunun, erkek nüfustan daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü, Denizli ve çevresindeki 114.904 erkeğe karşılık, 128.564 kadın vardır. Bu yıllarda Denizli ve çevresindeki erkek nüfusun az olması, erkek nüfusun hem I. Dünya Savaşı'na, hem de Kurtuluş Savaşı'na katılmasına bağlanabilir. Hatta, nüfus çelişkilerine sebep olan 38.553 kişinin erkek nüfus olduğunu ve daha çok savaş nedeniyle hayatlarını kaybettiklerini söylemek mümkündür.

Bu tablo incelendiğinde dikkati çeken noktalardan biri de, nüfusun sayıca en fazla olduğu yerlerin, Denizli ve çevresinin fethedilmesi sırasında Türkmenlerin yerleşmiş olduğu yerler olmasıdır. Türkmenlerin ilk yerleşim yerlerinden olan Tavas 51.317, Karaağaç (Acıpayam) 47.193 kişi ile¹⁷

¹³ Hamza Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, İstanbul, 1982, s. 243-244.

¹⁴ T.C. Denizli Vilâyeti, **Cumhuriyet'in 15. yıldönümünde Denizli**, Denizli, 1938, s. 39-40.

¹⁵ **T.C. Devlet Salnamesi/1926-1927**, İstanbul, 1928, s. 860.

¹⁶ **T.C. Devlet Salnamesi/1926-1927**, s. 860.

¹⁷ **T.C. Devlet Salnamesi/1926-1927**, s. 860.

Denizli ve çevresinin en fazla nüfusa sahip yerleri olmuşlardır. Bu da Cumhuriyet döneminde dahi, bu bölgelerin Türk kültür ve hayat biçimine uygun yerleşim yerleri olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Yani, bu ilçelerdeki Türklerin çok az bir kısmı merkezde yaşarken, diğerleri köylerde yaşamış, tarım ve hayvancılıkla uğraşmışlar ve geleneksel hayat biçimini sürdürmüşlerdir.

Bu tablodan çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise, Denizli merkez nüfusunun en fazla yerleşik nüfusa sahip olmasıdır. Denizli merkezinin nüfusu 14.091 kişi iken, genel nüfus itibariyle Denizli merkez ilçesinden daha fazla nüfusa sahip olan Tavas ilçesinin merkezinde ise sadece 7361 kişi yaşamaktadır.¹⁸ Bu durum da Denizli'nin, Cumhuriyet döneminde en fazla gelişen yer olmasını sağlamıştır. Bu yıllar içerisinde Denizli merkezinden nüfusça büyük olan yerler, Denizli kadar iktisadî, sosyo-kültürel kalkınmayı başlatamamış, nüfusunu merkeze çekememiş ve şehirleşmeyi sağlayamamıştır.

Denizli ve çevresindeki nüfus açısından bu sayımın ortaya koyduğu en önemli olumsuzluk ise, nüfus özellikleri hakkında bilgilere sahip olamamamızdır. Bu durum ise, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Denizli nüfusu hakkında ayrıntılı bilgiler elde edemememize ve değerlendirmeler yapamamamıza neden olmuştur. Bu tür genel ifadeler ve ayrıntılara, ancak 1927 sayımı sonuçlarından ulaşılabilmekteyiz.

1-1927 Genel Nüfus Sayımı:

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk genel nüfus sayımı 28 Eylül 1927'de yapılmıştır. Bu sayede Denizli nüfusu hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşma ve bu bilgilere dayanarak bilimsel değerlendirmeler yapabilme imkanı doğmuştur. 1927 Genel Nüfus Sayımı'na göre, Türkiye'nin toplam nüfusu 13.648.270 kişidir. Bu nüfusun sadece % 23.5'i şehirlerde, % 76.5'i ise köylerde yaşamaktadır. 1927 Genel Nüfus Sayımı'na göre 245.048 kişi olan Denizli nüfusu, şehirlerde ve köylerde yaşama biçimi bakımından, Türkiye'nin geneli ile paralellik göstermektedir. Çünkü, bu nüfusun 42.445'i şehirlerde, 202.603 de köylerde yaşamaktadır. Diğer nüfus nitelikleri de bazı istatistikî tablolardan öğrenmek mümkündür.

1.1. Genel Nüfus Sayısı ve Cinsiyet İtibariyle Nüfus Durumu:

1927 Genel Nüfus Sayımı'na göre, Denizli nüfusunun genel durumu ve cinsiyet itibariyle sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

İlçeler	Erkek	Kadın	Toplam	Km ² 'ye Düşen Toplam Nüfus	Nüfus Yoğunluğu	Kayıp
Merkez	19714	22102	41816	1.5	27.1	82
Tavas	21751	28777	50528	2.4	20.6	75
Acıpayam	20663	25501	46164	2.8	16.3	95
Çal	18736	23439	42173	1.1	36.2	63
Buldan	11104	13546	24650	1.3	18.2	45
Çivril	9831	11747	21578	1.3	15.8	66
Sarayköy	8531	9606	18137	0.4	39.4	32
Toplam	110330	134718	245048	11.150	22.0	458

Tablo:2¹⁹

Bu tabloda da görüldüğü gibi, Denizli ve çevresinin toplam nüfusu 245.048 kişidir. Nüfusun en yoğun olduğu yerler Denizli merkez, Sarayköy, Çal ve Tavas ilçeleridir. Bu yerler, nüfus ve yerleşme açısından Denizlililerin yerleşme isteğinin fazla olduğu yerlerdir. Bu nüfus sayımı sonucuna göre, Denizli ve çevresinde nüfusun bir kilometre kareye en fazla düştüğü yerler Acıpayam, Tavas ve

¹⁸ Kemal Şakir, **Denizli Tarihi**, İstanbul, 1928, s. 23.

¹⁹ T.C. Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, **1927 Genel Nüfus Sayımı**, Fasikül I, Ankara, 1929, s. VI.

Denizli'dir. Bu tabloda dikkati çeken en önemli noktalardan biri de, 458 kişinin kayıp statüsünde olmasıdır. Bu da nüfus istikrarı açısından önemlidir. Bu sayıma göre, Denizli nüfusunun ortalama yoğunluğu % 22'dir. Böyle bir sonuca dayanarak, Denizli'deki nüfus yoğunluğunun Türkiye ortalamasıyla paralel olduğunu söylemek mümkündür. Cinsiyete göre Denizli ve çevresindeki nüfusu değerlendirdiğimizde, cinsiyet açısından daha önceki cinsî yapının, nüfusun artmasına karşın, korunduğunu söylemek mümkündür. Çünkü, 245.048 kişinin 110.330 tanesi erkek iken, buna karşılık 134.718 kişi de kadındır. Bu rakamlarda, daha önceki sayım ve yıllarda olduğu gibi, Denizli'deki kadın nüfusunun erkek nüfusundan daha fazla olduğunu göstermektedir. Cinsiyet itibarıyla kadın nüfusun erkek nüfusa göre fazla olması, 1000 erkeğe 1075 kadının karşılık gelmesine yol açmıştır.²⁰ Yani, 1927 yılı sonuçlarına göre; Denizli'de her 1000 erkeğe karşılık, 1075 tane kadın vardır.

1.2. Yaş Grupları İtibariyle Nüfus:

Daha önceki sayımlardan elde edemediğimiz ve bu sayım sonuçlarından ulaşabildiğimiz özelliklerden biri de Denizli nüfusunun yaş grupları itibarıyla dağılışıdır. Bu nedenle yaş grupları itibarıyla Denizli'nin nüfusu aşağıdaki gibidir;

Yaş Grupları

Cinsiyet	0-1	1-2	3-6	7-12	13-19	20-45	46-60	61-70	71+	Yaşı Bilinmeye
Er.	5644	8431	11470	12347	21082	36371	9791	3929	1167	98
Ka.	4916	7761	10841	11350	21391	54987	16162	4641	2496	173
Top	10560	16192	22311	23697	42473	91358	25953	8570	3663	271

Tablo:3²¹

Bu bilgilerden, Denizli ve çevresindeki iktisadî, kültürel, sosyal ve ticarî durumu etkileyecek, gelişmesini sağlayacak bir nüfus alt yapısının var olduğu sonucuna varabiliriz. Çünkü, her sosyal faaliyet alanında ihtiyaç duyulan temel faktör, o alanda yetişmiş insan potansiyelidir. İleride de göreceğimiz gibi, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında, okuma ve yazma istenilen ölçüde olmasına karşın, kas gücüyle çalışabilecek insan sayısı istenilen seviyededir. Çünkü, tablodan da anlaşıldığı gibi, çalışabilecek ve belli bir olgunluğa ulaşmış insan sayısı bir hayli fazladır. Yaş grupları içerisinde en fazla kitleyi 91.373 kişi ile 20-45 yaş grubu ilk sırayı almaktadır. Bunun yanı sıra, 1927 Genel Nüfus Sayımı'na göre, yaş grupları dikkate alındığında, çoğunluğun genç nüfus olduğunu söylemek mümkündür. Yani, Denizli ve çevresi Cumhuriyetin ilk yıllarında çok genç bir nüfusa sahiptir. Atatürk'ün güvendiği ve Cumhuriyeti emanet ettiği genç nüfus, bu yıllarda Denizli ve çevresinde de etkin konumdadır. Bu durumda iktisadî, kültürel ve siyasî alanlarda hizmet ve ihtiyaçları gerekli kılmıştır. Özellikle eğitim alanında, yeni yatırımlara ve yeni alt yapı hizmetlerine ihtiyaç duyulmuş olduğunu ifade etmek mümkündür.

1.3. Medenî Hale Göre Nüfus:

Toplumların tüm kesitlerinde olduğu gibi, Denizli'deki toplum yapısının ve geleceğinin belirlenmesinde nüfusun medeni halinin bilinmesinde büyük yararlar vardır. Bu nedenle, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki nüfusun medeni halini 1926 vilâyet sayımından kısmen öğrenmiş olsak bile, tam anlamıyla bilimsel bilgilere ve değerlendirmelere ilk defa bu sayım sonuçlarından ulaşabilmekteyiz. Buna göre Denizli'nin medeni hale göre nüfusu şöyledir;

Denizli	Cinsiyet	Bekar	Evli	Dul	Boş	Bilinmeyen
---------	----------	-------	------	-----	-----	------------

²⁰ T. C. B. İ. U. M., a.g.e., s. VI.

²¹ T. C. B. İ. U. M., a.g.e., s. XXIII.

1927	Erkek	62534	46446	1053	253	44
	Kadın	52635	52360	27204	2459	60
	Toplam	115169	98806	28257	2712	104

Tablo:4²²

Bu tablodan da anlaşıldığı gibi, Denizli nüfusu medenî hale göre karışık bir yapı sergilemektedir. Bu yapı içerisinde sayıca en fazla olanlar bekarlardır. Bu durum, Denizli'nin genç bir nüfusa sahip olduğunu bir kez daha göstermektedir. Ayrıca, Denizli'nin genel nüfusu içerisindeki dul ve boş kalan kişilerin sayısı 30.969 kişidir. Bunun sebebi olarak da, Millî Mücadele yıllarındaki savaşlar, kayıplar ve çeşitli ölümler gösterilebilir. Anlaşmazlık, geçimsizlik nedeniyle boşanmaları ikinci sırada saymakta fayda olduğu düşüncesindeyiz. Çünkü, Cumhuriyetin bu ilk yılları, Denizli ve çevresindeki sosyal yapının, Türk kültür ve aile yapısının geleneksel bir çizgide korunduğu yıllar olmuştur. Bu nedenle günümüzdeki sosyolojik, ekonomik değişme gelişmelerin aile hayatına farklı yansımaları yaşanan ayrılma ve dul kalma olayları kapsamında düşünülmemesi gerektiğini ifade edebiliriz.

1.4. Okur-Yazarlık Yönünden Nüfus:

Bir bölgenin ya da bir beldenin gelişip kalkınması o yerlerin sahip olduğu yetişmiş insan gücü ile mümkündür. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Denizli nüfusunun okuma ve yazma durumu hakkındaki ilk bilgileri de 1927 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarından öğrenebilmekteyiz. Bu nedenle Denizli'nin okur-yazarlık yönünden nüfusu aşağıdaki gibidir;

Denizli	Cinsiyet	Okuma-Yazma Bilen	Yalnız Okuma Bilen	Okuma-Yazma Bilmeyen
1927	Erkek	11818	294	98512
	Kadın	1520	136	133198
	Toplam	13338	430	231710

Tablo:5²³

Bu ilk nüfus sayımına göre; Türkiye'nin genelinde 1.111.496 kişi okuma-yazma bilirken, toplam nüfus içerisindeki okuma-yazma oranı % 8'dir. Buna karşılık 13.629.488 kişi olan genel nüfus içerisinde 12.517.992 kişi ise okuma-yazma bilmemektedir.²⁴ Bu da Türkiye'nin genelinde eğitim ve öğretim işlerinin ve okur-yazar oranının çok düşük olduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin genelinde okuma-yazma oranındaki düşüklüğe paralel olarak, Denizli ve çevresindeki okuma-yazma oranının da düşük olduğu görülmektedir. Denizli'nin toplam nüfusu içerisindeki okuma-yazma bilenlerin oranı, ancak % 5.5'lerde seyretmektedir. Yani, Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Bu nedenle, Denizli ve çevresindeki eğitim-öğretim faaliyetlerine ağırlık verilmiştir. Özellikle de, Denizli merkezinde yapılan eğitim kurumları 1927 yılından itibaren kurulmaya başlamıştır. Bu eğitim-öğretim kurumlarının da, Denizli ve çevresindeki halkın okuma-yazma düzeyinin yükselmesine sebep olduğunu ifade edebiliriz. Ayrıca, bu nüfus sayımı sonrasında Denizli merkez kazasında 3.478 erkek ve 891 kadın okuma-yazma bilirken, buna karşın 16.236 erkek ve 21.211 kadın okuma-yazma bilmemektedir.²⁵ Bu nedenle, Cumhuriyetin ilk yıllarında Denizli toplam nüfusu içerisindeki kadınların, okuma-yazma ve kültürel konularda, erkeklerden daha geride kalmış olduklarını söylemek mümkündür.

1.5. Doğum Yerleri İtibariyle Nüfus:

Denizli ve çevresindeki nüfusun bu niteliğinden bahsederken, Denizli'nin idarî birimlerinde dünyaya gelen nüfustan daha çok, Türkiye dışında doğup da Denizli'nin içinde yaşayan insanların sayıları göz önünde bulundurulmuştur. Buna göre, doğum yerleri itibariyle nüfus aşağıda gösterilmiştir.

²² T. C. B. İ. U. M., a.g.e., s. XXIII.

²³ T. C. B. İ. U. M., a.g.e., s. 84.

²⁴ T. C. Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, **1935 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara, 1937, s. 382.

²⁵ T. C. B. İ. U. M., **1927 Genel Nüfus Sayımı**, s. 84.

Ülkeler	Erkek	Kadın	Toplam
Türkiye	109.893	134.193	244.086
Almanya	1	-	1
Bulgaristan	114	101	215
İran	-	3	3
Yunanistan	240	322	562
Romanya	18	22	40
Sırbistan	41	63	104
Avrupa Ülkeleri	1	2	3
Amerika	2	-	2
Rusya	6	3	9
Diğer	12	9	21

Tablo:6²⁶

Görüldüğü gibi 1927 Genel Nüfus Sayımı'na göre, yurt dışında doğan ve Denizli'de yaşayan nüfusun çoğunluğunu, Balkan ülkelerinde doğan Türk-İslâm nüfusu oluşturmaktadır. Bunların bir kısmı Balkan Savaşları nedeniyle gelmekle birlikte, asıl büyük kısım nüfus mübadelesi sonrasında Denizli ve çevresine gelip yerleşmişlerdir. 1926 yılında gerçekleştirilen nüfus mübadelesi sonrasında, Denizli ve çevresindeki Balkan ülkelerinden gelen nüfusun en fazlasına 562 kişi ile Yunanistan'dan gelenler sahiptir. Yunanistan doğumlulardan sonra, Bulgaristan'da doğanlar 215 ve Sırbistan'da doğanlar 104 kişi ile nüfus sıralaması oluşturmaktadır. Fakat, Denizli ve çevresindeki Sırbistan doğumluların, özellikle Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı Devletine sığınan Türklerin olduğu ifade edilebilir. Ayrıca, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra ortaya çıkan olumsuz şartlar, Rusya ve Romanya gibi yerlerdeki Türk ve müslüman halkın, Osmanlı Devletine sığınmasına yol açmıştı. Bu nedenle, Rusya ve Romanya'da doğan 49 kişinin bu şartlardan sonra, Osmanlı Devleti tarafından Denizli'ye yerleştirilmiş insanlar olduğunu söylemek mümkündür.

1.6. Ekonomik Faaliyet Dalları İtibariyle Nüfus:

Herhangi bir bölgenin ya da bir yerleşim yerinin ekonomik, sosyal, kültürel ve ticarî faaliyetlerini ve hizmet sektörlerindeki durumlarını, nüfusun bu niteliklerinden yararlanarak açıklamamız mümkündür. Bu alanlarda bilgi sahibi olmamıza yardımcı olan nüfus özelliklerine yine ilk Genel Nüfus Sayımı sonuçlarından ulaşabilmekteyiz. Buna göre Denizli'nin ekonomik çalışma kolları bakımından nüfusu aşağıdaki gibidir;

Meslekler

Cinsiyet	Ziraat	Sanayi ve Küçük Sa.	Ticaret	Nakliye ve Ulaşım	Genel ve İdarî Hizmetler, Serbest mes.	Ev Ekonomis i-Özel hiz.	Mesleksiz Öğrenci vb.
Erkek	42470	5748	2492	669	3052	579	55992
Kadın	26736	2638	137	81	91	224	104892
Toplam	69206	8383	2629	750	3143	803	160884

Tablo:7²⁷

Bu tablodan da anlaşıldığı gibi, 1927 Genel Nüfus Sayımına göre Denizli ve çevresinde mesleksiz, öğrenci ve çalışamaz durumda olanların sayısı en fazladır. Yaklaşık olarak nüfusun yarısından fazlası yani % 70'lik bir oran ekonomik olarak hiç bir değere sahip değildir. Yani, üretim faaliyetlerinde görev almamışlar ve tüketici durumda olmuşlardır. Bu durumun da Denizli'nin gelişmesi ve kalkınmasını olumsuz yönde etkilediğini ifade edebiliriz. Bu tabloda dikkati çeken diğer bir konu da, nüfusun en fazla çalıştığı meslek kolunun tarım sektörü olmasıdır.²⁸ Bu da Cumhuriyetin

²⁶ T. C. B. İ. U. M., a.g.e., s. 123.

²⁷ T. C. B. İ. U. M., a.g.e., s. XXXII.

²⁸ Tahir Kodal, **Atatürk Döneminde Denizli (1923-1938)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996, s. 77.

ilk yıllarında, Denizli ve çevresindeki nüfusun, tarım ve hayvancılıkla meşgul olduğunu göstermektedir.

Bilindiği gibi, Denizli ve çevresinde küçük sanatlar, el dokumacılığı tarihi süreç içerisinde her zaman var olmuştur. Bu nedenle, Denizli ve çevresindeki “sanayi ve küçük sanatlarla uğraşma geleneği” az çok bu dönemde de devam etmiştir. Böyle olunca da 23.879 kişi ile nüfusun en fazla meşgul olduğu iktisadi meslek kollarından biri olmuştur.²⁹

Ekonomik gelişmişliği ve kalkınmayı çeşitli meslek gruplarındaki çalışan insanlar belirler. Çünkü, üretimi gerçekleştiren onlardır. 1927 Genel Nüfus Sayımı’na göre ekonomik faaliyet dallarında çalışanların ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Denizli ve çevresindeki üretimi gerçekleştirenlerin sayısı, ancak 84.164 kişidir.³⁰ Buna karşılık tüketici durumunda olan nüfus ise, 160.884 kişi ile büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadır

1.7. Ana Dile Göre Nüfus:

1926 Denizli Vilayet Sayımı sonuçlarına bakılarak elde edemediğimiz nüfus niteliklerinden biri de, Denizli ve çevresindeki nüfusun ana dile göre oluşturduğu dağılımdır. 1927 Genel Nüfus Sayımı’na göre, ana dile göre nüfus miktarı aşağıda gösterilmiştir;

Diller	Erkek	Kadın	Toplam
Türkçe	109.922	134.472	244.994
Rumca	34	39	73
Ermenice	-	1	1
İtalyanca	4	2	6
Arapça	3	2	5
Çerkezçe	120	161	281
Kürtçe	169	4	173
Tatarca	31	11	42
Arnavutça	16	17	33
Bulgarca	11	2	13
Yahudice	1	-	1
Başka	19	7	26

Tablo:8³¹

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, Türkçe Denizli ve çevresinde en fazla konuşulan ve geçerliliği olan ana dildir. Bu sonucun önemi gerçekten çok büyüktür. Bu rakam özellikle Türkiye’nin batı illerindeki nüfus ve etnik yapısı üzerindeki asılsız yorumlara, Denizli örneğinde cevap vermektedir. Hem Kurtuluş Savaşı sırasında, hem de ondan sonraki ilk beş yıl içerisinde ileri sürülen Rum nüfusu ve Rumca tartışmalarına en somut cevabı vermiştir. Nüfusun % 99’dan fazlasının Türkçe konuşuyor olması etnik açıdan Türklerin hakim millet konumunda olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, Türkçe’den sonra en fazla konuşulan ana dilin Çerkezçe olması, yukarıda bahsettiğimiz, Rusya’dan Denizli ve çevresine göçün gerçekleşmiş olduğu, düşüncesini de doğrulamaktadır. Yine, dikkati çeken önemli noktalardan biri de, Cumhuriyetin ilk yıllarında Denizli ve çevresinde Kürtlerin yaşıyor ve Kürtçe’nin kullanılıyor olmasıdır. Bu da, bin yıldır aynı kültür ve medeniyet dairesinde beraber yaşayan insanların, daha sonra iddia edildiği gibi, 1937-1938 yılları arasında yani Tunceli isyanından sonra Anadolu’nun çeşitli yerlerine dağıtıldığı iddialarını çürütmektedir ve yanlış bir görüş olduğunu ortaya koymaktadır.

1.8. Sakatlıklara Göre Nüfus:

İktisadî kalkınma, üretim ve hizmetler alanlarında etkili olan diğer nüfus özelliklerinden biri de, bir yerin nüfusu içerisindeki sakatlık ve sağlamlık durumudur. 1927 Genel Nüfus Sayımı’na göre Denizli ve çevresindeki sakatlık durumu aşağıda gösterilmiştir;

²⁹ T. C. B. İ. U. M., a.g.e., s. XXXII.

³⁰ T. C. B. İ. U. M., a.g.e., s. 93.

³¹ T. C. B. İ. U. M., a.g.e., s. LXV.

Cinsiyet	Sakatlığı Olmayanlar	Kör	Sağır ve Dilsiz	Topal	Çolak	Kambur	Baska Sakatlığı Olanlar
Erkek	108.856	156	87	396	270	10	555
Kadın	134.202	100	46	167	41	8	154
Toplam	243.058	256	133	563	311	18	709

Tablo:9³²

Bu bilgiler ışığında, 1927 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, Denizli ve çevresindeki nüfusun, fizikî yönden sağlam bireylere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu homojen yapı içerisinde nüfusun en fazla etkilendiği sakatlık ise topallıktır. 563 kişide olan bu sakatlıkların bir büyük kısmının I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı yıllarındaki Kuvâ-yı Milliye ve düzenli ordu savaşları dönemindeki yararlanmalardan kaynaklanmış olabileceğini söyleyebiliriz. Çünkü, Denizli ve çevresinde Milli Mücadele dönemi gazileri bu tür hatıraları dile getirmişlerdir.³³ Ama bu tür sebep ve sakatlıklara rağmen, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki nüfusun çalışabilirliği ve sağlamlığı, Denizli'nin gelişmesi ve kalkınması için büyük yararlar sağlamıştır.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti döneminde ilk genel nüfus sayımı 28 Eylül 1927 tarihinde yapılmıştır. Bu nedenle, Denizli nüfusu hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşma ve bilimsel değerlendirmeler yapabilmek imkanı doğmuştur. Bu nüfus sayımı sonrasında, Denizli nüfusu şehirlerde ve köylerde yaşama biçimi bakımından Türkiye'nin geneli ile paralellik göstermiştir. Denizli merkez nüfusu Acıpayam ve Tavas ilçelerinden az olmasına rağmen, sahip olduğu coğrafi konum ve alt yapı imkanları nedeniyle, daha sonraki yıllarda Denizlililer için bir çekim alanı olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Denizli ve çevresindeki nüfus, çok genç ve dinamik bir yapıya sahiptir. Bu nüfus karmaşıklığından daha çok türdeş olmuş, çalışkan ve girişimciliğe yatkın bir iş gücünü bünyesinde barındırmıştır.

Bu sayım sonuçlarında dikkati çeken sonuçlardan biri de, nüfus içerisinde dul ve boşanmış kişilerin fazla olmasıdır. Bu da savaş sonrası her toplumda rastlanılacak bir olgudur. Bir diğer sonuç ise, Denizli nüfusunun okur-yazarlık yönünden, Türkiye geneli ile paralellik göstermesi ve okur-yazar oranının düşük olmasıdır. Bir başka göze çarpan sonuç ise, yurt dışında doğan ve Denizli'de yaşayan en fazla nüfus Balkan ülkelerinden gelenler, özellikle Yunanistan'dan mübadele sonrasında gelenler olmuştur.

Yine, bu dönemde Denizli nüfusunun % 70 oranında tüketici durumda olması ve tarım kolunda çalışması önemli bir sonuçtur. Bir diğer sonuç ise, Cumhuriyetin ilk yıllarında Denizli'de büyük bir farkla Türkçe konuşulmuş, Türkçe'yi Çerkesçe ve Kürtçe izlemiştir. Bu dönemde Denizli ve çevresinde Kürtlerin yaşıyor ve Kürtçenin konuşuluyor olması, Kürtlerin özellikle 1937-1938 yılları arasında Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağıtıldığı iddialarını çürütmektedir ve bunun yanlış bir görüş olduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- BAYKARA, Tuncer, *“Denizli Hakkında Tarihi ve Kültürel Temel Bilgiler”*, **Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu Bildirileri**, Denizli, 1989.
- BEAM, George E., *Eskiçağda Menderes'in Ötesi*, (Çev.: Pınar Kurtoğlu), Arion Yayınevi, İstanbul, 1992.
- BÜYÜKERŞEN, Yılmaz ve diğ., **İktisada Giriş-1**, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1025, Eskişehir, 1999.
- Eroğlu, Hanza, **Türk İnkılâp Tarihi**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1982.

³² T. C. B. İ. U. M., a.g.e., s. LI.

³³ Avni İlhan, *“Millî Mücadele'de Denizli, Yasayanlardan Duyduklarım”*, **Merkez Efendi Sempozyumu Bildirileri**, Denizli, 1988, s. 188-195.

- İLHAN, Avni, "*Millî Mücadele'de Denizli, Yasayanlardan Duyduklarım*", **Merkez Efendi Sempozyumu Bildirileri**, Denizli, 1988.
- KODAL, Tahir, **Atatürk Döneminde Denizli (1923-1938)**, , Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, Kültür Bakanlığı Yayınları/1217, Kaynak Eserler Dizisi/49, Başbakanlık Basım Evi, Ankara, 1990.
- ŞAKİR, Kemal, **Denizli Tarihi**, Hüsnü Tabiat Matbaası, İstanbul, 1928.
- T.C. Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, **1927 Genel Nüfus Sayımı**, Fasikül I, Ankara, 1929.
- T. C. Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, **1935 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara, 1937.
- T.C. Denizli Vilâyeti, **Cumhuriyet'in 15. yıldönümünde Denizli**, Cumhuriyet Matbaası, Denizli, 1938.
- T.C. Devlet Salnamesi/1926-1927**, İstanbul, 1928.
- TOKER, Tarhan, **Denizli İli Kültür Hayatı**, Denizli, 1992.
- TÜTENK, A. Akif, **İstiklâl Savaşı'nda Denizli**, Denizli, 1949.
- ÜNAL, Mehmet Ali, "*Tahrir Defterlerine Göre Denizli Şehri*", **Merkez Efendi Sempozyumu Bildirileri**, Denizli, 27-29- Haziran 1988, Türk Ocağı Denizli Şubesi Yayınları, No:1, Şafak Basım- Yayım Ltd. Şti., Manisa, 1989.
- "*Zimme*" **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 13, Millî Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1993.